

**TALABALAR ILMIY-IJODIY QOBILIYATLARI DIAGNOSTIKASIDA
PSIXOLOGIK XIZMATNING O'RNI****F. Babajanova***katta o'qituvchi Guliston davlat universiteti*

Ta'lim tizimida psixologik xizmatning tashkil etilishi tarbiyalanuvchi, o'quvchi, talabaning individual-psixologik xususiyatlarni o'rganish bilan, shaxsning har tomonlama kamol topishi, uning ham ma'naviy, ham aqliy rivojlanishi, o'zligini anglashi va qobiliyatlarini namoyon etishi uchun tegishli ta'limiy-tarbiyaviy hamda ma'naviy-ruhiy sharoitlar yaratishni nazarda tutadi. Shunga asosan, barcha ta'lim muassasalarida amaliy psixologlarga tegishli shart-sharoitlar yaratib berish kerak bo'ladi. Chunki har bir amaliy psixologning oldiga qo'yilgan aniq maqsad va vazifalari mavjud.

«Har qaysi insonda muayyan darajada intellektual salohiyat mavjud. Agar shu ichki quvvatning to'liq yuzaga chiqishi uchun zarur bo'lgan barcha shart-sharoitlar yaratilsa, tafakkur har xil qotib qolgan eski tushuncha va aqidalardan xalos bo'ladi va har qaysi inson Alloh taolo ato etgan noyob qobiliyat va iste'dodini avvalo o'zi uchun, oilasining, millati va xalqining, davlatining farovonligi, baxt-saodati, manfaati uchun to'liq baxshida etsa, bunday jamiyat shu qadar kuchli taraqqiyotga erishadiki, uning sur'at va samarasini hatto tasavvur qilish ham oson emas.» (1)

Jahon psixologiyasi fanining boy tajribasida amaliy psixologlar tayyorlash bo'yicha nazariy va amaliy ahamiyatga molik ijobiy, tadbqiqiy ma'lumotlar muayyan darajada umumlashtirilgan. AQSh, Angliya va boshqa shu kabi rivojlangan mamlakatlarda tashkiliy psixologiya sohasi yuzasidan bir talay izlanishlar amalga oshirilgan. Ushbu soha alohida yo'nalish sifatida vujudga kelsada, lekin aslida u amaliy psixologiyaning ko'lami kengaytirilgan bir ko'rinishini aks ettirish xususiyati bilan boshqalardan muayyan tarzda tafovutlanib turadi, xolos. Davlatimiz mustaqillikka erishgandan buyon ta'lim sohasida ro'y berayotgan o'zgarishlar qatorida xalq ta'limi tizimida amaliy psixolog shtati yuzaga kelgani va uning aniq maqsadi, vazifalari ham yaqqol ko'rsatilib berilgani hozirgi vaqtda hech kimga sir emas.

Iste'dodli va iqtidorli yoshlarni topish, ularni qo'llab - quvvatlash hamda ularni qobiliyatlarini rivojlantirish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratishning respublika sistemasini ishlab chiqish kerak...»(2) degan so'zlarini o'qir ekanmiz xalq ta'lim tizimida amaliy psixologga bo'lgan talab naqadar dolzarb muammo ekanligiga amin bo'lamiz.

Ma'lumki, psixologik xizmat psixoprofilaktika, psixologik maorif va ma'rifat, psixodiagnostika, psixik rivojlanish va psixokorreksiya, psixologik konsultatsiyalardan tashkil topgan bo'lib, psixoprofilaktik ishlarning asosiy mazmuni ushbularga qaratildi:

Shaxsning qobiliyati, mayli, moyilligi, iqtidori, psixologik fazilatlari va xususiyatlari to'laqonli darjada namoyon bo'lishini ta'minlash maqsadida ularning aqliy taraqqiyotini aniqlash uchun psixologik konsiliumlar tashkil etish;

Talabalar jamoasi a'zolari o'rtasidagi ruhiy zo'riqish va toliqishni kamaytirish, yo'qotish, ularning oldini olish uchun zarur chora va tadbirlar qo'llash, muallimlarning kasbiy faoliyati uchun muhim kommunikativ malakalarni tarkib toptirishga ko'maklashish;

Talabalar, pedagog-xodimlar o'rtasida sodir bo'luvchi har xil nizolarning psixologik ildizini o'rganish, shaxslararo munosabatlarning asl mohiyatini namoyon qilish, ularni keltirib chiqaruvchi motivlarni tahlil qilish, favqulotdagi vaziyatni engillashtirish va ularni tamoman bartaraf qilish yo'llari yuzasidan maslahatlar berish kabilardir.

Ta'lim muassasalari psixologining vazifalari diagnostika va korreksion ishlar bo'lib, psixologik ishlar majmuasi talabalarga ta'lim berish jarayonida psixologik-pedagogik jihatdan chuqurroq o'rganishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning individual xususiyatlarini, ta'lim va tarbiyasidagi nuqsonlarning sababini aniqlashga mo'ljallangandir. Diagnostik ishlar guruh yoki yakka tartibda (individual tarzda) o'tkaziladi. Bu asnoda amaliy psixolog quyidagi vazifalarni bajaradi:

Pedagoglar ta'lim jarayonida talabalarning psixologik xususiyatlari, ularning qiziqish, mayli, ilk iqtidorliligi kabilarni o'rganadi, ularga yakkaxol (individual) munosabat va yondashishini yo'lga qo'yadi, mutaxassis va etuk shaxs sifatida shakllanishiga muayan yordam ko'rsatadi, trening (maxsus mashq) o'tkazadi.

Psixologik xizmatning mazkur yo'nalishi psixologdan inson shaxsi va individualligini tarkib toptirish jarayoniga faol ta'sir o'tkazishni taqazo qiladi. Psixikaning rivojlanishi, shaxsning shakllanish qonuniyatlarini amaliyotga tatbiq etish, talabalar ta'lim-tarbiyasini individuallashtirishda yordamlashish, ularning qobiliyati, maylining darajasiga qarab o'qituvchilarga korreksion (tuzatish) ishlarini amalga oshirishda ko'rsatmalar berish. Amaliy psixologning asosiy vazifasi konsultativ ishlardan iborat bo'lib, u quyidagilarni amalga oshirishi lozim: ta'lim, tarbiya, taraqqiyot, kasb tanlash va turmush qurish, o'zaro munosabat, muomala va muloqot sirlari, tengdoshlar va voyaga etganlar munosabati, maslak, dunyoqarash, qobiliyat, iqtidor, axloq, diyonat, iymon, vatanparvarlik muammolari yuzasidan yakka tartibda, guruh va jamoa tarzida konsultatsiyalar uyushtirish.

Psixolog ta'lim-tarbiya rejasini tuzishda, tarbiyaviy tadbirlar ishlab chiqishda, o'quv dasturi va qo'llanmalar yaratishda faol ishtirok etishi, bosh maqsad bo'lgan shaxsning intellektual qobiliyati, umuminsoniy fazilati, bilim olish ko'nikmalari va malakalari, mutaxassislik xislatlarini shakllantirishdek muqaddas ishga o'zini munosib ulushini qo'shishdan iborat sharafli vazifani bajaradi.

Hozirgi vaqtda ayrim maktablarda shunday achinarli hollar ro'y bermoqdaki maktab amaliy psixologlari o'z vazifalarini to'liq anglab eta olmayaptilar. Ular ayni ilk o'spirinlik davrida, bolaning 15-16 yoshlarida kasbga qiziqishi kuchayishini, o'z kelajagi haqida jiddiy o'ylay boshlashini, unda ma'lum bir fanlardan qobiliyatning namoyon bo'lib boshlashi bilan qiziqmayaptilar. Shunday hollar ro'y berayaptiki maktab psixologlari tashkiliy ishlar bilan o'z vazifalarini bir oz chalkashtirib qo'ymoqdalar.

Demak, shaxsning bilimdonligi uning atrof-muhit, tabiat va jamiyatda ro'y berayotgan murakkab hodisalarni, kishilar o'rtasidagi munosabatlarni anglash, baholash, o'zi haqida tasavvurga ega bo'lish negizida hayotda, kundalik turmush va ongli faoliyatda namunali ishlarni bajarish, insoniy fazilatlarga amal qilishni taqazo etadi. Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi oldida turgan eng muhim vazifa ham – kelajagimiz bunyodkorlarida aynan shunday sifatlar majmuini shakllantirishdir.

Zamonamiz yoshlari orasida o'z shaxsiy hayotlari to'g'risida jiddiy rejalarga ega bo'lganlari talaygina, ammo ota-ona qarmog'ida yashashga moslashib qolgan, o'z fikri, maqsadi bo'lmagan yoshlar ham yo'q emas. Shuning uchun amaliy psixologiya bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar xuddi ana shu yoshlar bo'lagiga ko'mak bermog'i lozim.